

ÖSSZHANG A TÁJBAN – NATÚRPARKOK MAGYARORSZÁGON

Harmony in landscape – nature parks in Hungary

KISS GÁBOR

Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft.
kiss.gabor@hoi.hu

ABSTRACT

The diverse Hungarian countryside has countless little-known natural and cultural heritage values. Their preservation and protection, as well as their sustainable utilization and interpretation, is the fundamental interest of rural areas and communities, as well as a basic condition for their successful development. In many European countries, the integrated model of nature parks is successfully applied, which views nature conservation and rural development as mutually supporting tasks in a landscape rich in values, shaped by nature and man. In the practical implementation of this model, some Western and Central European nature parks have more than 50 years of experience, and Hungarian ones have 20-25 years of experience. Our nature parks operate according to the community model used in several Western and Central European countries. Nature parks are organized from the bottom up, created by local governments and other local communities. It is not a type of protected natural areas; and the main means of value protection is not prohibition, but cooperation, the operation of partnership relations on a landscape scale. The nature park communities want to protect nature and the human-utilized landscape not from the people who live there, but by using it together with them in a sustainable way in the long term. By promoting cooperation between local communities, nature parks can significantly contribute to the preservation of our landscape heritage and to the strengthening of the countryside's ability to retain population.

Keywords: nature park, 4-pillar-model of nature parks, cooperation on landscape scale

BEVEZETÉS

A sokszínű magyar vidék számtalan kevésbé ismert természeti, táji és kulturális értékkel rendelkezik. Ezek megőrzése és védelme, valamint fenntartható hasznosítása és bemutatása a vidéki térségek alapvető érdeke, sikeres fejlesztésük feltétele. Az ilyen célok megvalósítása érdekében az elmúlt években egyre több natúrpark szerveződött és szerveződik napjainkban is Magyarországon. A **natúrparkok** helyi közösségek által létrehozott tájszintű együttműködések, amelyeknek célja az érintett tájak természeti és kulturális örökségének a megőrzése, bemutatása és a vidék fejlődését elősegítő, fenntartható

módon történő hasznosítása. Nagyon fontos kiemelni, hogy a natúrparkok az integratív védelem elvére építve a tájat és a természetet nem a tájban élő embertől, hanem azt vele együtt hasznosítva kívánják védeni.

Már itt a tanulmány elején érdemes hangsúlyozni, hogy a natúrparkok szerveződése sok lehetőséget kínál az iskolai oktatás, különösen a természethez kötődő tantárgyak tanítása, valamint a természet- és környezetvédelmi nevelés számára. Ahhoz azonban, hogy a tanárok élhessenek is ezekkel a lehetőségekkel, érdemes a natúrparkokkal kapcsolatos alapvetésekkel megismerkedni.

NATÚRPARKOK EURÓPÁBAN

Európa számos országában alkalmazzák sikerrel a natúrparkok alulról szerveződő, a tájak fejlesztésének integrált megközelítését alkalmazó modelljét, amely egymást támogató feladatokként tekint a **természet- és tájvédelemre**, valamint a **vidékfejlesztésre**. Ennek a modellnek gyakorlati megvalósításában több nyugat- és közép-európai ország natúrparkjai már több mint fél évszázados tapasztalattal rendelkeznek.

Az első európai natúrpark (Naturpark Hoher Vogelsberg) Németországban, 1957-ben alakult, míg Ausztriában 1962-ben, Franciaországban 1968-ban jöttek létre az első natúrparkok (LIESEN, V. J. et al. 2010, Verband Deutscher Naturparke 2017). Németországban jelenleg 104 natúrparkot tartanak nyilván, az ország teljes területének 27%-ára kiterjedően, míg Franciaország 58 regionális natúrparkja (parc naturel régional) az ország 16,5%-át foglalja magában. Bár Magyarországon később kezdődött meg hasonló szemlélettel a natúrparkok szervezése, negyedszázados natúrparki múltunk Kárpát-medencei viszonylatban komolynak számít. Az elmúlt évtizedek során a natúrparkok létrehozásának eredeti céljai jelentős változáson mentek keresztül. A kezdeti cél jellemzően természet- és tájvédelmi (pl. Németország) vagy turisztikai-rekreációs jellegű volt (pl. Ausztria), napjainkban azonban már egyre inkább a **fenntartható fejlesztés modellterületeiként** tekintenek a natúrparkokra (BRAUN, V. 2020).

Fontos ugyanakkor rögzíteni, hogy Európa különböző országaiban nem feltétlenül azonos a natúrparkok fogalma és értelmezése. Nem tekinthető általánosnak, hogy a natúrparkok alulról jövő kezdeményezésként szerveződnek, és több országban (pl. Horvátország, Szerbia) a védett természeti területek egyik típusát képviselik (KISS G. – TAR GY. 2022).

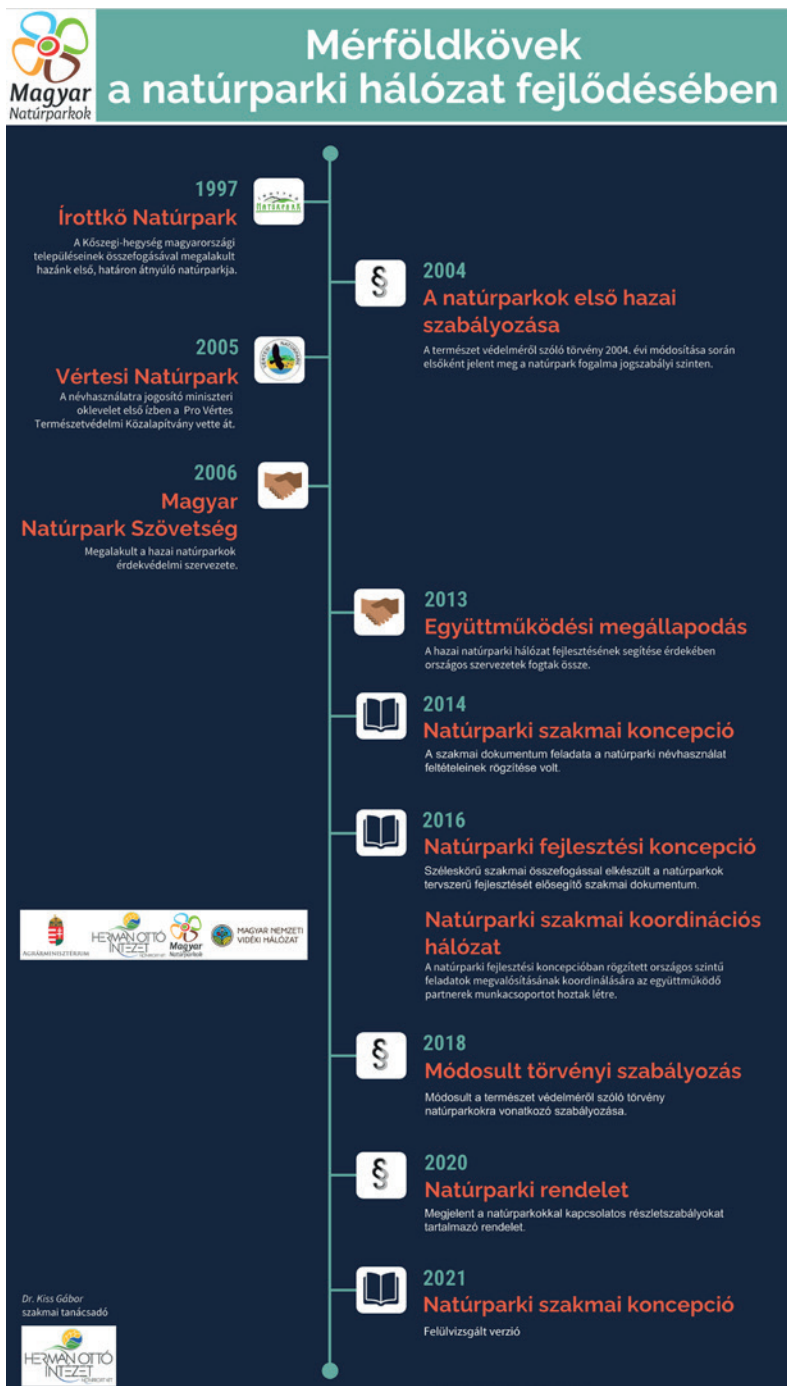
A HAZAI ELSŐK

Hazánkban az 1990-es évek elején, magyar-osztrák együttműködésben merült fel elsőként natúrpark létrehozásának az ötlete. Az államhatár osztrák oldalán 1996-ban alakult meg a

Geschriebenstein Natúrpark (Geschriebenstein az államhatáron magasodó Írott-kő ausztriai német neve). A Kőszegi-hegység magyarországi részének települései egy évvel később, 1997 tavaszán hozták létre a munkaszervezeti feladatokat ellátó Írott-kő Natúrparkért Egyesületet, és alapították meg az *Írott-kő Natúrparkot*, az akkor még erre vonatkozó jogszabályi háttér nélkül. A natúrparkokra vonatkozó első hazai szabályozás ugyanis csak évekkel később, 2004-ben látott napvilágot. Ekkor került be a természet védelméről szóló törvénybe a natúrpark fogalma, továbbá az a szabály, hogy a natúrpark elnevezés használatához a természetvédelemért felelős miniszter adhat hozzájárulást. Az új lehetőséggel elsőként 2005-ben a Pro Vértes Természetvédelmi Közalapítvány élt, s hozta létre a *Vértesi Natúrparkot*. A hazai natúrparki hálózat fejlődésének mérföldköveit az 1. ábrán tüntettük fel.

A magyarországi natúrparkokat alulról építkező módon helyi közösségek hozzák létre. Tevékenységüket több települési önkormányzat, valamint egyéb, a térségben működő szervezetek összefogásával, natúrparki munkaszervezet koordinálásával végzik. A rájuk vonatkozó szabályozást a természet védelméről szóló törvény, valamint annak 2020-ban hatályba lépett végrehajtási rendelete tartalmazza. A natúrparkok azonban nem minősülnek védett természeti területnek, területükre automatikusan nem vonatkozik semmilyen természetvédelmi jellegű korlátozás. A natúrpark megnevezést a természetvédelemért felelős miniszter hozzájárulása esetén használhatják a jogszabályokban rögzített feltételek teljesülése esetén az ezt hivatalosan is kezdeményező térségek, illetve közösségek.

Natúrparkjaink jellemzően összetartozó táji egységet alkotnak, a tájféldrajzi szemléletű közelítés mellett ideértve a hagyományos településközi kapcsolatokat is. E térségek gazdag természeti és kulturális örökséggel rendelkeznek, amelyek egy része országos vagy helyi szintű oltalom alatt áll. Különösen a helyi szintű értékvédelem fejezi ki e közösségek értékőrző szemléletének meglétét. Kiindulási alapként ez az önkormányzati értékvédelmi rendeletek megalkotását és hatályba léptetését jelenti mind a természeti, mind az épített örökség tekintetében, aminek kezdeményezői a natúrparki munkaszervezeten túl az együttműködő – például földrajztanár, geográfus – szakemberek lehetnek. A natúrparki közösségek a gazdasági, társadalmi és környezeti szempontok közötti összhangra törekedve a különböző tevékenységek, fejlesztési programok tervezése és megvalósítása során a fenntarthatóságot tartják szem előtt, úgy, hogy a területükön élő lakosság boldogulása biztosítható legyen, illetve a táj élővilágának életfeltételei javuljanak, fennmaradjanak. A natúrparkok léte és tevékenysége a települési önkormányzatok és egyéb helyi, térségi szereplők közötti valós együttműködésen alapul, amit létrehozásuk során hivatalos formában is kinyilvánítanak. Operatív feladataikat közösen kialakított és elfogadott célok és stratégia mentén hajtják végre, tevékenységüket, eredményeiket rendszeresen értékelik. A natúrpark képviselőjére és az operatív feladatok koordinálására, végrehajtására jogi személyiséggel rendelkező „munkaszervezetet” hoznak létre.

1. ábra. A hazai natúrparki hálózat fejlődésének mérföldkövei (szerk. Kiss G.)

EURÓPAI MODELL MENTÉN – A NATÚRPARKOK FŐBB TEVÉKENYSÉGI TERÜLETEI

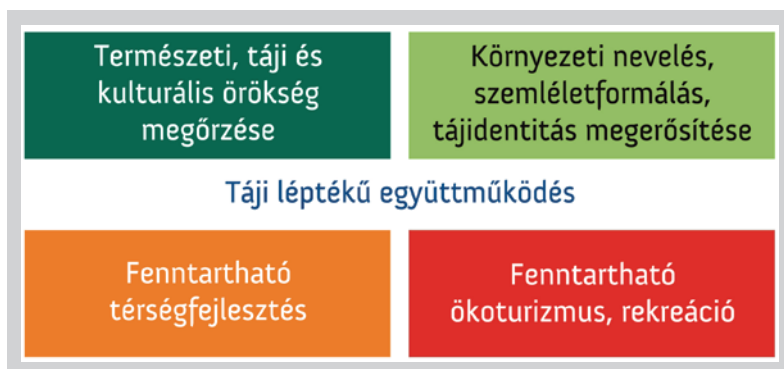
Natúrparkjaink egy „négy pilléres” modell szerint tevékenykednek, amelynek alapját, a szakmai munka négy fő területre való felosztását a 2013-ban hét európai ország natúrparki ernyőszervezete által aláírt Európai Natúrparkok Nyilatkozata rögzítette (Verband Deutscher Naturparke 2017). A négy szakmai pillér – a natúrparkok létrehozásáról és működéséről szóló 2020. évi AM rendeletben alkalmazott megnevezésekkel – a következő (2. ábra):

- természeti, táji és kulturális örökség megőrzése;
- környezeti nevelés, szemléletformálás és tájidentitás megerősítése;
- fenntartható térségfejlesztés, valamint
- fenntartható ökoturizmus és rekreáció.

A hazai sajátosságok figyelembevételével egyfajta átfogó jellegű, „nulladik” pillérként fogalmazódott meg a táji léptékű együttműködés szerepe. A helyi közösségek közötti összefogás elősegítésével ugyanis olyan tartalékok szabadíthatók fel, amelyek számottevő mértékben hozzájárulhatnak mind a vidéki közösségek, mind táji örökségünk megmaradásához.

NATÚRPARKOK MAGYARORSZÁGON

Az elmúlt években hazai natúrparkjaink száma öröndetesen nőtt. 2014 óta – ebben az évben jelent meg a szakmai irányelveket országos szinten rögzítő natúrparki szakmai

2. ábra. A magyarországi natúrparkok 4+1 pilléres modellje (szerk. Kiss G.)

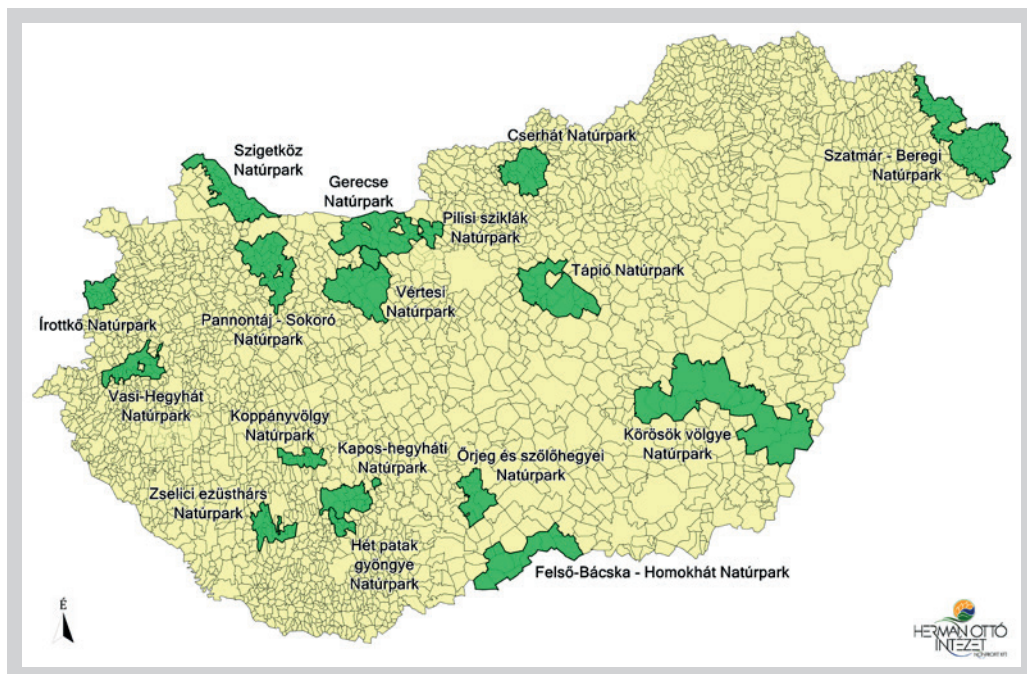
koncepció – tíz új natúrpark alakult. Jelenleg 17, a természetvédelemért felelős miniszter által elismert natúrpark működik hazánkban (1. táblázat és 3. ábra). A 328 natúrparki település – az összes hazai település 10,4%-a – érintett területe Magyarország területének 9,7%-ára terjed ki. További térségekben is megkezdődött a natúrparkká válás előkészítése, így az elkövetkező években a natúrparki hálózat további bővülése várható.

A NATÚRPARKOK TEVÉKENYSÉGE

Habár alapvető, jogszabályi szinten is rögzített elvárás, hogy minden natúrparknak mind a négy szakmai pillér mentén szükséges tevékenykednie, az egyes natúrparkok

Natúrpark	Terület (ha)	Települések száma	Elismerés időpontja	Munkaszervezet
Vértesi Natúrpark	35 838	17	2005	Pro Vértés Közalapítvány
Írottkö Natúrpark	23 461	16	2006	Írottkö Natúrparkért Egyesület
Pannontáj-Sokoró Natúrpark	62 663	29	2006	Pannontáj-Sokoró Közhasznú Egyesület
Cserhát Natúrpark	38 260	22	2009	Cserhát Natúrpark Közhasznú Alapítvány
Szatmár-Beregi Natúrpark	103 791	67	2010	Szabolcs-Szatmár-Beregi Természetvédelmi Közhasznú Alapítvány
Hét Patak Gyöngye Natúrpark	10 177	8	2011	Hét Patak Gyöngye Natúrpark Egyesület
Gerecse Natúrpark	79 651	29	2013	Által-ér Vízügyűjtő Helyreállítási és Fejlesztési Szövetség
Koppányvölgy Natúrpark	16 421	10	2014	Völgy Hangja Egyesület
Körösök Völgye Natúrpark	207 247	14	2015	Körösök Völgye Natúrpark Egyesület
Szigetköz Natúrpark	50 670	29	2018	Szigetköz Natúrpark Egyesület
Felső-Bácska-Homokhát Natúrpark	68 286	12	2018	Felső-Bácskai és Homokháti Értékmegőrző Natúrpark Egyesület
Kapos-hegyháti Natúrpark	34 439	13	2018	Kapos-hegyháti Natúrpark Egyesület
Zselici Ezüsthárs Natúrpark	27 288	15	2019	Zselici Ezüsthárs Natúrpark Egyesület
Tápió Natúrpark	73 014	18	2019	Tápió-vidék Természeti Értékeiért Közalapítvány
Pilisi Sziklák Natúrpark	10 565	5	2019	Virágzó Kesztlőc Egyesület
Őrjeg és szőlőhegyei Natúrpark	31 292	5	2020	Őrjeg és szőlőhegyei Natúrpark Egyesület
Vasi-Hegyhát Natúrpark	32 698	20	2021	Hegypásztor Kör
Összesen	863 918	328		

1. táblázat. Névhasználati címmel rendelkező natúrparkok Magyarországon 2022 novemberében (szerk. Kiss G.). Megjegyzés: egy település, Tatabánya két natúrparkhoz (Vértesi Natúrpark és Gerecse Natúrpark) is csatlakozott, így az összesített adatok nem azonosak az egyes natúrparkok területének és településszámának összegével.

3. ábra. A névhasználati címmel rendelkező natúrparkok elhelyezkedése Magyarországon 2022 novemberében (szerk. Kiss G.)

más-más szakmai tématerületre összpontosítva végzik a tevékenységüket. Ez a jelenség önmagában nem jelent problémát, a civil alapú szerveződéseknel ez egyfajta szükség-szerűség, különös tekintettel a településvezetők és a munkaszervezet tagjainak előképzettségére, érdeklődési körére. Terjedelmi korlátok miatt csak néhány példát kiemelve igyekszünk felvillantani natúrparkjaink tevékenységének sokféleségét.

Már csak az időrend alapján is az élre kívánkozik az **Írottó Natúrpark** öko- és aktív turizmus terén végzett munkája: Kőszegen a natúrparki munkaszervezet működteti a Tourinform Irodát, ahogy a különleges hangulatú történelmi bemutatóhelyet, a Koronaőrző bunkert is. A natúrparki munkaszervezet az egyik ötletadója és szakmai koordinátora volt az *alpannonia*[®] nevű hosszú távú, határon átnyúló, az alpesi hegyeket a pannon térséggel összekötő, változatos tájakat átszelő nemzetközi túraútvonal létrehozásának. Szintén a turizmus szakterületén végez példaértékű tevékenységet a **Szigetköz Natúrpark** munkaszervezete, szoros partnerségben a térségi szintű TDM-szervezetként működő Szigetköz Turizmusáért Egyesülettel: a két civil szervezet gyümölcsöző együttműködésének eredménye több turisztikai útvonal kitáblázása, új tanösvények létesítése. A natúrparki összefogással megvalósult ökoturisztikai fejlesztések szép példája a **Gerecse Natúrpark** munkaszervezete és a Szalézi rend által közösen megálmodott és

megvalósított, a bemutatási program központi témájává a teremtésvédelmet helyező natúrparki látogatóközpont Bajót-Péliföldszentkereszten.

A **Vértesi Natúrpark** hegylábi síkvidékét, a Csíkvarsai-rétet látva joggal gondolhatjuk, hogy így kell kinéznie egy natúrparki tájnak (4. ábra). A védett növény- és állatritkaságokban bővelkedő gyepeket a natúrparki munkaszervezet tulajdonában álló magyar szürkemarha csorda „kezeli”, a természetvédelmi szakmai szempontok maximális érvényesülésével. Más natúrparki térségek esetében egészen más alapadottságok között kellett elkezdni a munkát. A **Felső-Bácska–Homokhát Natúrpark** közösségei elsőként a kerékpáros turisztikai és a kapcsolódó natúrparki bemutatási alpinfrastuktúra megteremtésére helyeztek súlyt, az EuroVelo 6 kerékpáros túraút Bács-Kiskun megyei szakaszának kitáblázásával egyben országos, sőt nemzetközi céloknak is eleget téve. Hasonló szempontok alapján a **Kapos-hegyháti Natúrparkban** (5. ábra) elsőként a gyalogos természetjárás feltételeit kellett megerősíteni a térségi túraútvonal-hálózat számos egyeztetést igénylő bővítésével, majd az új túraútvonalak és tanösvények „belakásával”, elsősorban a helyi közösségek tagjait megmozgató **tájséták** (1. keretes írásunk) és **geo-túrák** szervezésével.

Habár a fiatalabb natúrparkok közé tartozik, már országos szinten is egyre több figyelmet kap az **Őrjeg és szőlőhegyei Natúrpark** (6. ábra) minta értékű gazdálkodási tevékenysége a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatósággal történő együttműködésben végzett gyepekezeléstől, s egyben tájrekonstrukciótól kezdve a szőlőkre és kertekre is kiterjedő biogazdálkodásig bezáróan. Legújabb natúrparki összefogásunk,

4. ábra. A Vértesi dolomithegyeknek lábánál húzódó Csíkvarsai-rétet a natúrpark magyar szürkemarha csordája „kezeli” (fotó: Kiss Gábor)

5. ábra. A Kapos-hegyháti Natúrpark Závod környéki része a mozaikos szerkezetű Völgység kistájhoz tartozik (fotó: Kiss Gábor)

6. ábra. Az Órjeg és szőlőhegyei Natúrpark ligetes fás ártéri legelői a hagyományos, extenzív legeltetésnek köszönhetően maradtak fent több évszázadon keresztül (fotó: Kiss Gábor)

Natúrparki tájséták és tudásmegosztó műhelyek, mint jó gyakorlatok

Szinte valamennyi hazai natúrpark munkaszervezete évi több alkalommal, rendszeres jelleggel szervez az örökségvédelemmel és vidékfejlesztéssel foglalkozó szakemberek egy része által kezelt tájsétának nevezett közösségi rendezvényeket a natúrpark céljainak megismertetésére, a natúrpark működésének alapelvét jelentő komplex, a védelmet és a fejlesztést egységben kezelő szemlélet bemutatására. E jellemzően gyalogos és kerékpáros túrák kiemelt célcsoportja a natúrparki térségben élő, ott gazdálkodó helyi lakosság. Másrészt fontos, hogy a túrák célpontjával szolgáló kisebb térségek tájhoz kötődő értékeit közösen tárják fel a résztvevők. A felkért szakvezetők bemutatják a legfrissebb kutatási eredményeket, amit a térségben élők múltbeli vagy a jelen gazdálkodásból származó gyakorlati ismereteikkel egészítenek ki. A szakértői és a helyi tudásnak az ilyen „vegýtése” a tapasztalatok szerint egyrészt fontos adalékot biztosít a fenntartható módon történő gazdálkodás megvalósításához, másrészt a tájhoz és annak örökségi elemeihez való kapcsolódást is erősíti. Ugyanakkor a közösségen belüli kötődések megerősítése – egymás jobb megismerése, egymástól való tanulás a közösségen belül – szempontjából is fontosak ezek a programok.

Az elmúlt években több natúrparkunk (pl. Felső-Bácska–Homokhát Natúrpark, Kapos–hegyháti Natúrpark) létrehozásakor, illetve mások (pl. Pannontáj–Sokoró Natúrpark) megújításakor is fontos szerepet kaptak a tájséták. E közösségi programok – egy-egy tájséta-sorozat részeként – minden csatlakozó települést érintettek. Később a natúrpark működése során megjelentek az egy-egy témakör köré szerveződő, tematikus tájséták is. Ezek témája lehet

- egy általános érdeklődésre számot tartó téma (pl. aktuálisan nyíló virágos növények, gyógynövények, gombák);
- az adott térség szempontjából kiemelten érintett szakterület (pl. Sánci-tetői régészeti tájséták a Kapos–hegyháti Natúrparkban, a földikutya élőhelyei nyomában a Felső-Bácska–Homokhát Natúrparkban);
- országos vagy akár nemzetközi jelentőségű, a helyi közösségek tagjai által kevésbé ismert, „rejtőzködő” tájhoz kötődő érték (pl. geotúrák a Telecskaidomság védett téglavetőinél a Felső-Bácska–Homokhát Natúrparkban);
- aktuális, a helyi közösséget érintő téma (pl. a szőlőhegyek jelene és jövője, fürdőhely helyett bivalyrezervátum a bácsalmási Sóstón);
- egyedi jelleggel egy-egy szűkebb célcsoport megszólítása (pl. gyermeknapi mesetúrák az Írott-kő Natúrparkban).

Önmagában is szemléletformáló szerepe van annak, ha a tájséták az év minden szakában meghirdetésre kerülnek, hiszen a természet minden évszakban más-más arcát mutatja, más-más csoda felfedezésére nyújt lehetőséget. Az éves programnaptár első és utolsó szabadtéri eseményei több natúrparkunknál is a téli hónapokban vannak, s a téli túrák egyre növekvő látogatottsággal zajlanak.

A tájséták kapcsolódhatnak más, országos koordinációval zajló rendezvénysorozathoz is. Több natúrparkunk (pl. Gerecse Natúrpark, Kapos-hegyháti Natúrpark) is rendszeresen csatlakozik a **„Geotóp-nap – a földtudományi értékek napja”** néven meghirdetett tematikus programhoz (www.geotopnap.hu), amely 2022 óta **„A földtudományi sokféleség világnapja”** (International Geodiversity Day; október 6.) jeles nappal együtt kerül megszervezésre. *„A táj nemzetközi napja”* (International Landscape Day of the Council of Europe) jeles naphoz kapcsolódóan a hazai natúrparkok 2017-től – mintaadó jelleggel, már az első évben

csatlakozva a nemzetközi kezdeményezéshez – szerveznek programot **„Tájnapj tájséták natúrparkjainkban”** címmel.

Az országos natúrparki fejlesztési koncepció mellett, talán (részben) annak hatására is több natúrparkunk fejlesztési koncepciójában a kiemelt célok között jelenik meg a **natúrparki tudásmegosztó műhelyek** szervezése, megvalósítása, amelyeknek keretében egy-egy témakört a középpontba helyezve a szakmai műhelyeket szervesen összekapcsolják a korábban bemutatott tájsétákkal. E rendezvények fontos sajátossága, hogy a tudás „áramlása” nem egyoldalú, ezért tudásátadás helyett helyesebb tudásmegosztásról, tudáscseréről beszélni. A komplex jellegű cél olyan innovatív megoldások kidolgozása, amelyek segítik a hagyományos helyi tudás mai viszonyok között történő alkalmazását. A jobbára a natúrparki térségekben élő idősebbek helyi, gazdálkodói tudása fiatalabbak részére történő átadásának témakörét már régóta kiemelten kezelik például a **Cserhát Natúrparkban**.

a **Vasi-Hegyhát Natúrpark** szintén kiemelten kezeli a környező táj egyik fontos karakterelemét, a helyi közösségek életében már évszázadok óta fontos társadalmi-gazdasági szerepet betöltő szőlőhegyeket. Ehhez jó gyakorlatként szolgál a natúrparki munkaszervezetnek, a Hegypásztor Körnek az Oszkói-szőlőhegyen már több évtizede végzett, mintaértékű tevékenysége.

Több natúrparki térségben – más, hasonló küldetést felvállaló állami vagy civil szervezetek hiányában – arra is szükség van, hogy a környezeti szemléletformálás olyan hagyományosnak számító tématerületét is aktívan felvállalja a natúrparki

munkaszervezet, mint például a hulladék keletkezésének megelőzése és a keletkezett hulladék újrahasznosítása. E téren évek óta komplex programot hajt végre például a **Körösök Völgye Natúrpark**. A számos szemléletformáló program mellett ennek egyik eszköze a „Zöldülj! Fordulj!” címet viselő kölcsönözhető vándorkiállítás. A hulladékokkal kapcsolatos szemléletformálás terén a **Pannontáj–Sokoró Natúrpark** munkaszervezete is példaértékű munkát végez, aminek értékét a kialakított térségi partnerség is erősíti.

Hazai natúrparkjaink a határon túli együttműködésekben is igyekeznek kivenni a részüket. A Szigetköz Natúrpark Egyesület szakmai közreműködésével, határon átívelő együttműködés keretében 2020 decemberében jött létre Szlovákia első alulról szerveződő natúrparkja, a Csallóköz Natúrpark (*Natúrpark Žitný ostrov*), a Délvidéken, a magyar-szerb határ menti térségben pedig a Felső-Bácska–Homokhát Natúrpark munkaszervezete vállalt fel hasonló feladatot. Remélhetően már a közeljövőben itt is sikerül lebontani a szerbiai jogszabályok jelentette korlátokat.

NATÚRPARKOK LÉTREHOZÁSA MAGYARORSZÁGON

A natúrparkok alapításának szakmai, jogi és szervezeti kereteit, feltételeit, valamint a címadományozás folyamatát a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, valamint a 6/2020. (III.25) AM rendelet rögzíti.

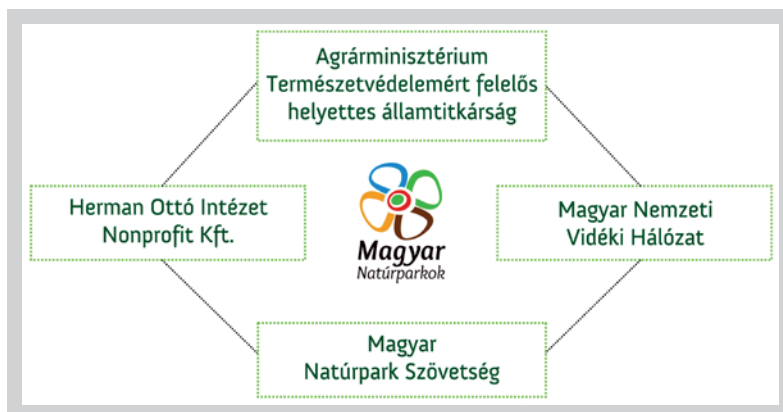
Egy natúrpark létrehozásához minimum három települési önkormányzat összefogása szükséges, minimálisan 10 000 ha területre kiterjedően. Minden esetben az összefogáshoz csatlakozó települések teljes közigazgatási területe a leendő natúrpark részét fogja képezni, ez alól kivételt kizárólag a főváros és a megyei jogú városok jelenthetnek. A natúrparki címre pályázó területek egy részének hazai vagy közösségi természetvédelmi oltalom alatt kell állnia. A natúrpark kezdeményezésben részt vevő szervezeteknek határozott, világos fejlesztési célokat kell megfogalmaznia, amelyek összhangban vannak a nemzeti szintű vidékfejlesztési és természetvédelmi prioritásokkal. Alapvető szervezeti-működési feltétel, hogy az együttműködésben részt vevő települési önkormányzatoknak és egyéb szervezeteknek a natúrpark képviselőjére és az operatív feladatok koordinálására, végrehajtására létre kell hoznia vagy ki kell jelölnie egy jogi személyiséggel rendelkező munkaszervezetet (célszerűen alapítványt vagy egyesületet).

A natúrparki névhasználati jogosultság adományozásának fontos feltétele, hogy a natúrparki közösségeknek a natúrparki munkaszervezet koordinálásával, szükség szerint szakmai közreműködők bevonásával össze kell állítania a *natúrpark megalapozó dokumentációját*, amely alátámasztja, hogy az érintett szervezetek által kezdeményezett együttműködés megfelel a natúrparkkal szembeni szakmai és szervezeti-működési

elvárásoknak. A tanulmány része az érdekeltek bevonásával elkészített *natúrparki fejlesztési koncepció*, amelynek tervezési időszaka öt év. A megalapozó natúrparki szakmai háttér tanulmányt a természetvédelemért felelős minisztérium natúrparkokért felelős részlegének szakemberei véleményezik, a folyamatba bevonva a működési területével érintett nemzeti park-igazgatóságot és a **Magyar Natúrpark Szövetséget**. Az eredményesen zárult egyeztetési szakaszt követően a natúrpark munkaszervezete a természetvédelemért felelős miniszternél kezdeményezheti a natúrparki cím adományozását. Pozitív elbírálás esetén a miniszter a natúrpark elnevezés használatához történő hozzájárulást a natúrparki munkaszervezettel kötött megállapodás keretében adja meg. A natúrpark elnevezést kizárólag azok a térségi együttműködések képviselő szervezetek használhatják, amelyek rendelkeznek ilyen hozzájárulással, és kizárólag a kérelemben nevesített területekre. A névhasználatához való hozzájárulás határozatlan időtartamra szól, azonban ötévente felülvizsgálatra kerül.

ORSZÁGOS TÁMOGATÓI HÁLÓZAT

A natúrparkok működését országos szinten négyoldalú szakmai támogatói hálózat segíti, amelynek tagjai az *Agrárminisztérium*, mint a natúrparki jogosultság adományozásáért felelős állami szervezet *Természetvédelemért felelős Helyettes Államtitkársága*, a minisztérium szakmai koordinációjával működő *Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft.*, a hazai natúrparkokat civil szervezeti formában segítő *Magyar Natúrpark Szövetség*, valamint a *Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat* (7. ábra). A koordinációs testület kétéves intézkedési terv alapján végzi tevékenységét, kiemelten kezelve például a natúrparkok működésének szakmai támogatását és a natúrparkok országos szintű ismertségének növelését.

7. ábra. A Natúrparki szakmai koordinációs hálózat tagjai (2022. november; szerk. Kiss G.)

A NATÚRPARKOK ÉS A FÖLDRAJZOKTATÁS

A naturparkok szakmai munkájába mind országos, mind térségi szinten már jelenleg is számos földrajztanár, geográfus kapcsolódik be. Az együttműködés a naturpark létrehozásának kezdeményezésétől a különböző kutatási projektek koordinációján keresztül a tájséták, geotúrák szakmai vezetéséig igen széles. Nem véletlen, hogy a naturparki települések polgármesterei, a naturparki munkaszervezetek vezetői vagy akár az országos koordináció szervezői között egyaránt találunk földrajzos szakembereket.

Az együttműködés egyik kiemelt területe – mind ténylegesen, mind potenciálisan – a környezeti nevelés, szemléletformálás, tájidentitás megerősítése. E szakmai pillér a naturparkok hagyományos tevékenysége, külföldön és Magyarországon egyaránt. Több naturparki szakember kifejezetten ezt tartja a legfontosabb tevékenységi területnek, amelynek elsődleges célcsoportja az érintett naturparki térség lakossága, hiszen a megfelelő környezeti szemlélettel rendelkező, a tájat a maga komplexitásában érzékelő naturparki lakosság az értékek megőrzésének és az értékalapú fejlesztéseknek az alapfeltételét jelenti. Másodlagos célcsoportként természetesen a naturparkokba érkező kirándulókkal, turistákkal is célszerű számolni.

A naturparki környezeti nevelés esetében kiemelt célcsoportot jelentenek a fiatal korosztályok, így e programok megvalósítása során a naturparki munkaszervezetek fő partnerei az érintett térségekben működő oktatási-nevelési intézmények. Fontos cél, hogy a naturparki térségekben működő iskolák helyi tanterveibe kerüljenek be a helyi

8. ábra. A Pannontáj-Sokoró Naturpark különleges látnivalója a nyúli Szurdik, két oldalán a löszbe mélyülő pincékkel (fotó: Kiss Gábor)

natúrparkhoz kapcsolódó ismeretek. E témakörben már több natúrparki térségében, pl. **Kapos-hegyháti Natúrpark**, **Pannontáj-Sokoró Natúrpark** (8. ábra), **Szigetköz Natúrpark** is előkezdődtek a szükséges szakmai egyeztetések, kidolgozásra kerültek natúrparki tananyagok.

Mivel a környezeti szemlélet mélyebb beágyazottságát feltételezi, az országos natúrparki fejlesztési koncepcióban távlati célként került rögzítésre a *Natúrparki iskola* című adományozásának hazai meghonosítása, amelyhez alapul szolgálhat a rendkívül sikeresen működő ausztriai natúrparki iskolai modell (1. keretes írásunkat).

A natúrparki iskolák ausztriai modellje

Nyugati szomszédunknál 2005-ben indult el a **natúrparki iskolai mozgalom**, 2008-ban adták át az első címeket. Napjainkban országos szinten több mint százhatvan iskola, a natúrparkokban működő iskolák több mint fele működik ilyen keretek között. A natúrparki iskolai kezdeményezést országos szinten az Osztrák Natúrpark Szövetség koordinálja. Ugyanakkor tartományonként eltérő a szabályozás.

A natúrparki iskolává váláshoz szigorú követelményrendszernek kell eleget tenni. A natúrparki iskolákra kidolgozott kritériumrendszer részben az iskolára és a tanárookra (pl. megfelelő elköteleződés, jövőkép megalkotása, továbbképzéseken való rendszeres részvétel), részben a kötelező szakmai dokumentumok elkészítésére (pl. natúrparki tananyag készítése) vonatkoznak. Fontos alapfeltétel a háromoldalú (natúrpark – iskola – település) együttműködés, amit írásban is rögzíteni kell. A natúrparkot minél több tantárgy tanmenetébe

igyekeznek integrálni, továbbá az iskolai kirándulásokat, egyéb terepi programokat is a natúrparkba szervezik.

Az előzetes egyeztetések alapján már jól látszik, hogy fontos feladatnak tekinthető a tervezett natúrparki iskolai és a már működő **ökoiskolai rendszer** viszonyának a meghatározása. Az ausztriai modellben a natúrparki iskola mozgalom keretében a natúrparkra mint a terepi programok, illetve a helyi tudás megszerzésének célterületére tekintenek, míg az ökoiskoláknál az általános ökológiai ismeretek állnak a középpontban. Az ausztriai natúrparkokban működő iskolák általában mindkét minősítést megszerzik.

Az osztrák mintát követve Németország és Svájc is elindította a natúrparki partneriskolák rendszerét. Nálunk a Magyar Natúrpark Szövetség koordinálásával 2018-ban kezdődött meg a hazai alkalmazás lehetőségeinek szakmai megalapozása. Az ausztriai modell szemléletbeli alapvetéseit mindenképpen követendőnek tartjuk a magyarországi rendszer kialakítása során.

A natúrparkok jellemzően kiemelten kezelik az adott natúrparki térség megismertetését, illetve a hagyományos, helyi tudás átadását, beleértve a gazdálkodásra vonatkozó ismereteket is. Utóbbi kapcsán fontos feladat a natúrparkok működésének alapelvét, szellemiségének lényegi elemét jelentő komplex, a védelmet és a fejlesztést egységben kezelő szemlélet bemutatása, elterjesztése. Ebben is fontos szerepet játszhatnak a földrajztanárok, mint ahogy a földtudományi természetvédelem és a tájvédelem terén végzett szakmai munkába is eredményesen csatlakozhatnak be. Több natúrparkunk is olyan térségben létesült, ahol további alapkutatás jellegű feladatok elvégzése is szükséges például földtani és felszínalaktani tématerületen, megalapozva ezzel a földtudományi jellegű tájértékek feltárását, dokumentálását és bemutatását. Emellett az elsősorban a térségfejlesztés szakterületén mélyebb tudással rendelkező geográfusok a két fejlesztési jellegű szakmai pillér (fenntartható térségfejlesztés, valamint fenntartható ökoturizmus és rekreáció) terén végzett natúrparki projektekbe tudnak eredményesen bekapcsolódni.

Az embert és az őt körülvevő tájat, a védelmet és a fejlesztést, valamint a fenntarthatóságot egyaránt a maga komplexitásában értelmező és kezelő natúrparkok létrehozásában és működtetésében célszerűen részt vehetnek a természet- és társadalomtudományi szakmai háttérrel egyaránt rendelkező, a minket körülvevő világot komplex szemlélet- és látásmóddal kezelő földrajztanárok, geográfusok. Meggyőződésünk, hogy a natúrparki mozgalomban rejlő lehetőségek további kiaknázását nagyban segítené, ha a számos aktuális feladat megvalósításába a jövőben még több földrajzos szakember kapcsolódna be. Különösen fontos feladat lenne például natúrparki kutatási projektek kezdeményezése, koordinációja, térségi és országos szinten egyaránt, külön kiemelve a külföldi natúrparki jó gyakorlatok megismerését, elemzését, bemutatását, valamint a sikeres hazai adaptálás szakmai koordinációját. A lehetőség adott a földrajztanárok számára is – csak élni kell vele...

IRODALOM

- APPELHANS, PATRICK – HORSTICK, ANNIKA – KÖSTE, ULRICH (2015): Netzwerk Naturpark-Schulen. Handbuch. – Verband Deutscher Naturparke, Bonn. 52 p. ([link](#))
- BRAUN, VALERIE (2020): The Nature Park movement in Austria – from recreational areas to(wards) model regions for sustainable development. – eco.mont (Journal on Protected Mountain Areas Research and Management) 12. 1. pp. 64–69. <https://doi.org/10.1553/eco.mont-12-1s64>
- KISS GÁBOR (szerk.) (2020): Összhang a tájban. Natúrparkok Magyarországon. – Magyar Natúrpark Szövetség, Budapest. 42 p.
- KISS GÁBOR (é. n.): A natúrparkok, mint a táji együttműködésen alapuló térségfejlesztés modellterületei. – Herman Ottó Intézet, Budapest. 24 p. ([link](#))
- KISS GÁBOR – TAR GYULA (2022): A hazai natúrparkok küldetése a Kárpát-medencében. – TermészetBúvár

77. 2. pp. 38–42.

LIESEN, VON JÖRG – KÖSTER, ULRICH – PORZELT, MARTINA (2008): 50 Jahre Naturparke in Deutschland. Das Petersberger Programm der Naturparke setzt internationale Ziele zum Erhalt der biologischen Vielfalt. – Naturschutz und Landschaftsplanung 40. 1. pp. 26–32. ([link](#))

Europarc Federation (2020): Nature regional landscape parks – where policy meets practice. – Position paper. 34 p. ([link](#))

Verband Deutscher Naturparke (2017): Living Landscapes. Europe's Nature, Regional and Landscape Parks – model regions for the sustainable development of rural areas. – Bonn. 168 p. ([link](#))

Verband Deutscher Naturparke (2020): Qualitätsoffensive Naturparke. 4. Phase 2021–2025. – Bonn. 108 p. ([link](#))

Verband Deutscher Naturparke (2020): Naturparke in Deutschland 2030. Aufgaben und Ziele. – Bonn. 49 p. ([link](#))

Jogszabályok, szakmai koncepciók

A magyarországi natúrparkok fejlesztési koncepciója 2015–2030 – ([link](#))

A magyarországi natúrpark-hálózat koncepciója 2021 – ([link](#))

Az agrárminiszter 6/2020. (III. 25.) AM rendelete a natúrparkok létrehozásáról és működéséről. – ([link](#))

Az Európai Natúrparkok Nyilatkozata 2013 – ([link](#))

Az 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről. – ([link](#))

Regional Nature Parks – Working for Europe. European Regional Nature Parks Declaration (2017). 4 p. ([link](#))